

УДК 3706

СТАН СОЦІАЛЬНОЇ ДОВІРИ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Ніколенко Л.М.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті наведено результати емпіричного дослідження стану соціальної довіри у молодіжному середовищі загальноосвітнього навчального закладу. Охарактеризовано види довіри старшокласників, виявлено залежності між ними. З'ясовано, що у цілому соціальна довіра учнівської молоді знаходиться на середньому рівні, однак очікування довіри – на низькому. На думку автора, основною проблемою такого стану соціальної довіри молоді ЗНЗ є недостатність необхідних знань та досвіду взаємодії з іншими суб'єктами суспільства, що може негативно впливати на процес соціалізації особистості.

Ключові слова: соціальна довіра, молодіжне середовище, загальноосвітній навчальний заклад, стан соціальної довіри, особливості довіри старшокласників.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає період бурхливих соціальних потрясінь, протистояння і докорінних перетворень у суспільстві. Усе більше проявляється поляризація населення, зниження соціальної солідарності; спостерігається нетолерантне ставлення людей один до одного, домінування егоїстичних настроїв, занижене відчуття відповідальності та відсторонення від ініціативи, що свідчить про відсутність у більшості громадян довіри як до суспільних інститутів, так і до людей взагалі. Це підтверджують останні соціологічні дослідження: рівень довіри українців сім'ї є найвищим і становить 95%, іншим соціальним інститутам довіряє від 1% до 47%, тобто менше половини населення; і лише 11% громадян України вистачає упевненості у майбутньому [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен довіри викликає значний інтерес науковців. Серед українських дослідників проблемою довіри цікавляться Е. Афонін, Г. Андрущенко, О. Балюк, Є. Головаха, М. Зайцевський, І. Костенко, Т. Кричевська, Л. Лисенко, С. Макеєв, А. Мельничук, Н. Погоріла, Л. Приходченко, О. Радченко, Т. Супрунець та інші.

Дослідженню соціальної довіри сприяють міжнародні моніторингові проекти (Європейське соціальне дослідження – European Social Survey; Світове дослідження цінностей – World Values Survey, Євробарометр – Eurobarometer тощо), а також вітчизняні опитування, які проводить Інститут соціології НАН України, Центр соціальних та маркетингових досліджень «СОЦИС», Київський міжнародний інститут соціології.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У більшості вітчизняних та зарубіжних досліджень феномен довіри вивчається у межах економічного та політичного аспектів серед дорослого населення. Соціальна довіра у молодіжному середовищі є мало вивченою, а саме від довіри молоді залежить майбутнє нашої держави.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є характеристика стану соціальної довіри у молодіжному середовищі загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Довіра є невід'ємною частиною життя людини, одним із найважливіших чинників, що визначає характер не тільки міжособистісних, а й усіх соціальних

стосунків, необхідною умовою стабільного функціонування будь-якого суспільства.

Сьогодні, як ніколи, Україна потребує і прагне стабільності у всіх сферах суспільного життя. Ця практична потреба викликала значний інтерес соціологів та інших науковців до феномену соціальної довіри. Його вивчають із різних точок зору: у суспільно-політичному аспекті (Е. Афонін, В. Бакуменко, Н. Діденко, В. Зазикін, І. Кон, О. Крутій, Н. Ротар та інші); у контексті теорії соціального обміну (А. Голднер, Н. Луман, О. Тейлор, М. Уорсі, Г. Хан, Г. Хоманс та інші); у галузі економічної теорії (Р. Коуз, Д. Норт та інші); у співробітництві (Р. Албанес, К. Кок, Д. Мессик, Д. Робин, Д. Фліт, Б. Фрей, Ч. Харпер та інші); у соціокультурній сфері (П. Кучеров, Е. Ільєнков, О. Дробницький, П. Лопфман, Ф. Фукуяма та інші); у контексті міжособистісної взаємодії (В. Агєєв, Дж. Аллен, Т. Гаврилов, М. Обозов, А. Харах та інші).

У своїх роботах науковці описують феномен довіри, пояснюють його в аспекті конкретної наукової галузі, прогнозують розвиток і навіть дають рекомендації щодо управління довірою у певних соціальних групах.

У межах нашого дослідження важливою є думка вітчизняного соціолога С. Макеєва про те, що довіра є не тільки економічним, а й моральним ресурсом, який у міру своєї дії здатний збільшуватися; якщо ж його не використовувати, то він може вичерпатись [2].

Ця думка перегукується із позицією Ш. Ейзенштадта, який зазначав, що довіра є чинником, що полегшує сприйняття суспільною свідомістю трансформаційних змін у соціумі і тим самим сприяє його модернізації та впровадженню інновацій [5].

Дослідниця проблеми соціальної довіри Т. Поляркова зауважує, що соціальна довіра базується на суспільному договорі, підтримує співпрацю у громадянській спільноті і є за своїм характером моральною. Водночас співпраця породжує довіру, яка надає можливість прогнозувати поведінку соціальних суб'єктів [3].

На соціально-психологічний характер довіри звертає увагу Т. Скрипкіна і представляє її як одну з умов соціалізації особистості [4].

Із напрямками соціалізації особистості пов'язані різні види довіри американський філософ Ф. Фукуяма. Він виділяє три напрями соціалізації, вна-

слідок дії яких виникають різні форми організації в економічній і політичній сферах суспільства. Перший ґрунтується на родинних і споріднених зв'язках, другий – на добровільному об'єднанні, незалежному від спорідненості, третій – на інтегруючій діяльності держави. Саме другий тип організації базується на довірі. Вчений представляє довіру основною характеристикою суспільного прогресу, яка залежить від дотримання суб'єктами соціалізації етичних принципів і норм, що існують у суспільстві [6].

Основою нашого дослідження є також наукові погляди на довіру у контексті міжособистісних відносин, де її пов'язують із готовністю суб'єкта до саморозкриття, що припускає впевненість у надійності і доброзичливості партнера в умовах ризику, який завжди має місце незалежно від тривалості контакту (Дж. Алєн, Е. Хол та інші) [1].

Зауважимо, що вивчення феномену соціальної довіри із різних сторін привело до виділення більшістю науковцями таких її видів, як довіра собі, іншим. Їх стан у молодіжному середовищі ЗНЗ маємо з'ясувати у дослідженні.

У роботі досліджуємо соціальну довіру на міжособистісному рівні і вважаємо, що на цьому етапі її можна найбільш ефективно розвивати, сприяючи подальшій соціалізації учнівської молоді й стабілізації відносин у молодіжному середовищі та і в українському суспільстві у цілому.

Із метою перевірки відповідності стану соціальної довіри в учнівському молодіжному середовищі загальносуспільним тенденціям було проведено соціально-педагогічне дослідження стану соціальної довіри у молодіжному середовищі ЗНЗ. Базою дослідження стали комунальні заклади освіти «Дніпропетровський навчально-виховний комплекс № 139 «загальноосвітній навчальний заклад – центр творчості «Дума» та «Середня загальноосвітня школа № 63 I–III ступенів Дніпропетровської міської ради». У дослідженні взяли участь учні 10-х та 11-х класів у загальній кількості 126 осіб.

Насамперед було проведено діагностику за методикою «Шкала міжособистісної (соціальної) довіри» Дж. Роттера, яка дала такі результати: 20 (15,9%) респондентів показали високий рівень соціальної довіри, 105 (83,3%) – середній та 1 (0,8%) – низький рівень.

Проаналізувавши отримані дані, ми прийшли до висновку, що переважна більшість старшокласників схильна довіряти людям із деякою обережністю. Ми пов'язуємо це із об'єктивними (менталітет українського народу, досвід попередніх поколінь, отриманий складним історичним минулим українців та ін.), а також суб'єктивними (невміння спілкуватися, обмежений досвід взаємодії, негативний досвід взаємодії близьких людей тощо) факторами. Графічно результати цієї діагностики зображено на рис. 1.

Однак, для перевірки нашого припущення такої узагальноної діагностики не достатньо, тому було проведено ще кілька допоміжних опитувань.

За опитувальником «Методика вивчення довіри/недовіри особистості іншим людям» (А. Купрейченко) було виявлено, що 105 (83,3%) респондентів мають достатньо високий рівень довіри до людей, котрим вони найбільше довіряють; 20 (15,9%) респондентів мають середній і

1 респондент (0,8%) – низький рівень довіри до таких людей.

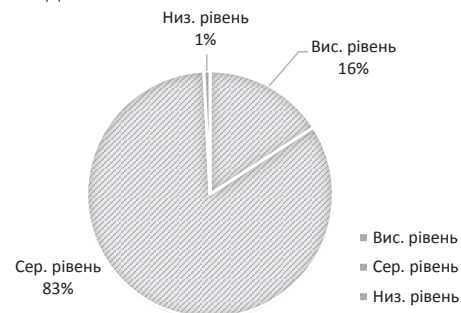

Рис. 1. Результати дослідження стану соціальної довіри старшокласників за методикою Дж. Роттера

Це свідчить, що переважна більшість респондентів насправді довіряють вказаним людям. Тому можна зробити висновок, що на даному етапі амбівалентне ставлення у сучасній молоді до людей, котрим вона довіряє, не простежується. За цим критерієм соціальна довіра у сучасній молоді добре сформована.

Щодо довіри до людей, які втратили довіру, з'ясовано таку тенденцію. Більшість респондентів мають середній рівень довіри – 73 особи (57,9%) від загальної кількості опитаних. Деяко менша кількість – 48 респондентів (38,1%) – не схильні довіряти людям, які вже втратили довіру. І 5 (4%) старшокласників усе одно високо довіряють людям, які втратили їхню довіру.

Тобто, більше половини респондентів потенційно зберегли довіру людям, які скомпрометували себе перед ними, і незначна частка опитаних показала амбівалентне ставлення до даної категорії людей.

Узагальнені результати цього опитування наведено на рис. 2.

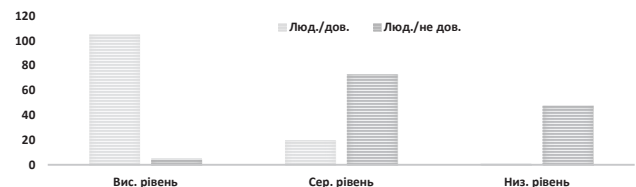

Рис. 2. Результати діагностики довіри старшокласників за методикою вивчення довіри/недовіри особистості іншим людям (А. Купрейченко)

Отримані дані свідчать, що стан соціальної довіри серед учнівської молоді знаходиться у цілому на середньому рівні. Старшокласники схильні довіряти близьким людям (котрим довіряють) і значна їх кількість навіть готова поновити довіру до протилежної категорії людей. Але для цього, очевидно, необхідні певні умови (більше пізнати людину, створити ситуацію, де людина могла б реабілітувати себе перед реципієнтом тощо).

За наступним опитувальником було виявлено рівень загальної соціальної довіри та рівень довіри особистості світові, іншим людям, собі. Результати діагностики виявилися близькими до попередніх і показали, що 95 (75,4%) респондентів мають високий рівень загальної довіри; 30 (23,8%) – середній і знову 1 особа (0,8%) – низький рівень, що підтвердило об'єктивність здійснюваного опитування.

Як бачимо, більшість учнівської молоді схильна до довіри. Вважаємо, що такий результат може бути пов'язаний із нерациональним ставленням шкільної молоді до життя і зумовлений психологічними особливостями юнацького віку (юнакам притаманний позитивізм) та недостатнім життєвим досвідом старшокласників. Графічно результати цього опитування зображено на рис. 3.

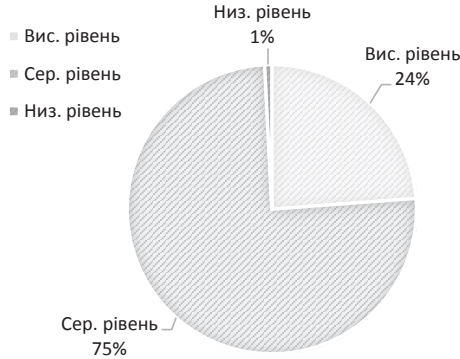

Рис. 3. Результати дослідження стану загальної довіри старшокласників за методикою вивчення довіри/недовіри особистості іншим людям (А. Купрейченко)

При більш глибокому аналізі результатів цієї діагностики простежується тенденція найбільше довіряти собі. Так, за критерієм «довіра до себе» 98 (77,8%) респондентів високо довіряють собі, 26 (20,6%) мають середні значення і тільки 2 (1,6%) респонденти не довіряють собі.

Щодо критерію «довіра до світу», тут переважають середні значення – 66 (52,4%) респондентів, хоча значна частина схильна високо довіряти світові – 56 (44,4%); 4 (3,2%) респонденти світові не довіряють.

За критерієм «довіра до інших» було отримано такі дані: більшість респондентів мають середній рівень довіри (84 з 126 опитуваних або 66,7%), 31 (24,6%) респондент – низький рівень та 11 старшокласників (8,7%) мають властивість високо довіряти іншим людям.

Наочно результати опитування за усіма трьома показниками методики зображено на рис. 4.

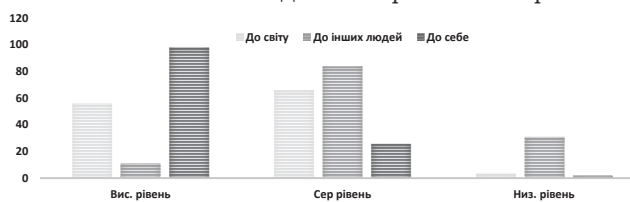

Рис. 4. Результати дослідження стану довіри старшокласників до світу, інших людей, себе (за методикою А. Купрейченко)

Тобто сучасна молода людина, яка закінчує загальноосвітній навчальний заклад, у довірі ладна покладатися здебільшого на саму себе. Із нашої точки зору, таке ставлення може бути спричинене не лише особливостями юнацького віку (характерними є інтровертність, пошук себе та прагнення самоствердитись), а й нестабільною ситуацією у суспільстві, відсутністю впевненості у завтрашньому дні, наявним нетолерантним ставленням та негативізмом у міжособистісних стосунках.

Для повноти і цілісності дослідження необхідно було також виявити стан очікування довіри старшокласників, адже від цього значною мірою залежить процес соціалізації і громадянська активність молоді. Цей показник виявляли шляхом опитування учнів старших класів у соціальній мережі Вконтакті.

On-line опитування показало, що високий рівень очікування довіри мають 5 (4%) респондентів, 19 (15%) мають середній та 102 (81%) – низький рівень очікування довіри.

Отримані результати доводять, що переважна більшість молоді загальноосвітнього навчального закладу не чекає від інших людей чесності у стосунках і не вірить у властивість людському характеру таких рис, як безкорисливість та альтруїзм (рис. 5).

На наш погляд, така ситуація пов'язана із низькою причиною, які потребують більш детального вивчення, основними із них можуть бути економічна та політична нестабільність у країні, накопичення негативу із ЗМІ, переважаюча думка серед дорослого населення щодо корисливості людей у взаємодії з іншими, окремі випадки негативного ставлення до самих респондентів, що інтерпретуються молоддю як звичайне явище у суспільстві.

Рис. 5. Результати дослідження стану очікування довіри старшокласників за авторським опитуванням

Проведене дослідження дозволило виявити переважаючі рівні довіри сучасної шкільної молоді за кожним критерієм, які представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Переважаючі рівні у довірі шкільної молоді

Назва критерію	Переважаючий рівень довіри	Частка респондентів від загальної кількості опитаних (%)
соціальна довіра	середній	83,3%
довіра людям, яким довіряють	високий	83,3%
довіра людям, які втратили довіру	середній	57,9%
загальна довіра	середній	75,4%
довіра до світу	середній	52,4%
довіра до інших людей	середній	66,7%
довіра до себе	високий	77,8%
очікування довіри	низький	81%

На основі отриманих даних констатуємо:

- молодь схильна найбільше довіряти собі та близьким людям;
- близьким людям молодь довіряє на основі надійності;
- довіра до людей, що втратили довіру, не та малознайомих ґрунтується на знаннях;
- більше половини респондентів позитивно налаштовані до інших та світу;
- водночас, старшокласники бояться майбутнього і незнайомих людей, які на їх думку, не можуть бути чесними та безкорисними.

Тобто, молодь довіряє тим, хто є надійним у цьому плані, або якщо поведінка суб'єкта взаємодії є передбачуваною. Через невпевненість у завтрашньому дні та бурхливі явища у суспільстві старшокласники не мають основи для того, щоб довіряти не- та малознайомих людям.

Наприкінці діагностичної роботи було визначено залежність у довірі іншим людям та собі і світу. Отримані результати подано у табл. 2 і 3.

Установлено, що у старшокласників, які мають високий рівень довіри до людей, спостерігається і високий рівень довіри до світу (73%); молодь із низьким рівнем довіри до людей має середній рівень довіри до світу (65%). Тобто, простежена певна тенденція щодо прямопропорційної залежності показників довіри до інших людей та до світу. Це ще раз підтверджує думку, що довіра до інших, мало- та незнайомих людей у молоді засновується на знаннях, а уявлення про світ та людей, що його населяють, нерозривно пов'язані одне з одним і є недостатніми.

Таблиця 2
Комбінаційна таблиця за результатами
«довіра людям / довіра світу»

		Результати за критерієм «довіра світу»			Усього
		високий рівень	середній рівень	низький рівень	
Результати за критерієм «довіра людям»	високий рівень	8	3	0	11
	низький рівень	7	20	4	31
	середній рівень	41	43	0	84
Усього		56	66	4	126

Список літератури:

1. Астаніна Н. Б. Особливості феномену довіри у неповнолітніх правопорушників чоловічої статі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.10 «корекційна психологія» / Астаніна Надія Борисівна. – М., 2011. – 23 с.
2. Макеев С. А. Социальные институты: классические трактовки и современные подходы к изучению / С. А. Макеев // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – № 4 – С. 5–20.
3. Пояркова Т. К. Соціальна довіра як умова утворення громадянського суспільства / Т. К. Пояркова // Наукові праці. – 2006. – Т. 40, № 27. – С. 63–65.
4. Скрипкина Т. П. Психология доверия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Т. П. Скрипкина. – М., 2000. – 264 с.
5. Социальное доверие: Новые подходы: сводный реферат / Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. – Сер. 11. – Социология: РЖ / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. социологии и социал. психологии. – М. – 2010. – № 2. – С. 37–46.
6. Фукуяма Е. Ф. Великий разрыв [Електронний ресурс] / Е. Ф. Фукуяма. – Москва, 2003 – 474 с. – Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/96231406/>

Таблиця 3

Комбінаційна таблиця за результатами
«довіра людям / довіра собі»

		Результати за критерієм «довіра собі»			Усього
		високий рівень	середній рівень	низький рівень	
Результати за критерієм «довіра людям»	високий рівень	10	0	1	11
	низький рівень	24	6	1	31
	середній рівень	64	20	0	84
Усього		98	26	2	126

При вивченні залежності у довірі до інших людей і до себе не було виявлено особливої залежності. Тому ми зробили висновок, що рівень довіри молоді до себе не впливає на рівень довіри до інших людей.

Таким чином, на очікування довіри старшокласників впливає стан довіри до світу та інших.

Зважаючи на виявлений низький рівень очікування довіри у цілому та тенденцію у залежності довіри до світу і соціальної довіри молоді, ми прийшли до висновку, що учнівська молодь, окрім названого, боїться бути відкинутою іншими людьми, а також взаємодії з іншими, яка може призвести до негативних або навіть фатальних наслідків (про що постійно застерігають у ЗМІ).

На нашу думку, основною проблемою сьогоденного стану соціальної довіри молоді ЗНЗ є недостатність необхідних знань та досвіду взаємодії з іншими суб'єктами суспільства.

Висновки і пропозиції. Аналіз результатів дослідження показав, що соціальна довіра учнівської молоді у цілому знаходиться на середньому рівні. При цьому старшокласники найбільше покладаються на себе та близьких людей, яких вважають надійними; більше половини опитаних позитивно налаштовані до інших та світу, однак через брак знань і досвіду взаємодії ставляться до них насторожено; водночас, учні 10-11 класів бояться майбутнього і незнайомих людей, від яких нічого хорошого не чекають, що підтверджується загальним низьким рівнем очікування довіри.

Дане питання потребує детального обговорення задля знаходження шляхів покращення стану соціальної довіри та підвищення рівня очікування довіри у молоді ЗНЗ.

7. Сайт Інституту соціології НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.i-soc.com.ua/institute>

Николенко Л.Н.

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара

СОСТОЯНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ДОВЕРИЯ В МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация

В статье приведены результаты эмпирического исследования состояния социального доверия в молодежной среде общеобразовательного учебного заведения. Охарактеризованы виды доверия старшеклассников, выявлены зависимости между ними. Выяснено, что в целом социальное доверие ученической молодежи находится на среднем уровне, однако ожидание доверия – на низком. По мнению автора, основной проблемой такого состояния социального доверия школьной молодежи является недостаточность необходимых знаний и опыта взаимодействия с другими субъектами общества, что может негативно влиять на процесс социализации личности.

Ключевые слова: социальное доверие, молодежная среда, общеобразовательное учебное заведение, состояние социального доверия, особенности доверия.

Nikolenko L.N.

Dnipropetrovsk National University named after Oles Gonchar

STATE OF SOCIAL CONFIDENCE AMONG YOUNG PEOPLE IN GENERAL EDUCATION INSTITUTION

Summary

In article the results of empirical research condition of social trust in the youth environment of general educational institution are resulted. Kinds of trust of senior pupils are characterised, dependences between them are revealed. It is found out that as a whole the social trust of student's youth is at the average level, however trust expectation – on low. The author considers that the basic problem of such condition of social trust of school youth is insufficiency of necessary knowledge and experience of interaction with other subjects of a society, it can negatively influence process of socialisation of the person.

Keywords: social trust, the youth environment, general educational educational institution, a condition of social trust, feature of trust.